

УДК 94:323.1(=163.41:=18)"1878/1918"
37.091.64.046"465*14":93/94(497.115)

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2020.1.sla.199-220>

Оригинални научни рад

Примљен: 2. 8. 2019.

Прихваћен: 26. 11. 2019.

Божница СЛАВКОВИЋ МИРИЋ

Институт за новију историју Србије, Београд

bozica.slavkovic@gmail.com

Српско-албански односи у албанском уџбенику за осми разред основне школе на Косову и Метохији*

АПСТРАКТ: У раду се анализира албански уџбеник из историје за осми разред основне школе који се користи на Косову и Метохији, а у коме је акценат стављен на неколико питања: албански национални покрет, Призренска лига, Пећка лига, балкански ратови и Први светски рат, чиме се уџбеник и завршава.

Кључне речи: Албанија, историја, Косово и Метохија, Призренска лига, Србија

Косово и Метохија су простор на коме већ вековима постоје изражене супротности два народа, српског и албанског, који живе као суседи, заједно или један поред другог. С обзиром на наталожене проблеме, веома је важно да се њихови односи анализирају под светлом историје. Зарад стварања националног идентитета, потребно је неговати историјска сећања која су базирана на стручним истраживањима. Оно што је посебно битно јесте да упознајемо једни друге, учимо језике и улазимо у међусобне стручне дијалоге.¹ Значајно питање српско-албанских односа јесте школство и на који на-

* Чланак је део пројекта *Транзиција и трансформација – историјско наслеђе и идентитет Србије у 20. веку* (бр. 47019), који финансира Министарство просвете, науке и технологије Републике Србије.

1 Стручну анализу издања о Косову и Метохији и контроверзама које су настајале у књигама и расправама везаним за ову тему погледати: Mile Bjelajac, Gordana Krivokapić-Jović, *Prilozi iz naučne kritike – srpska historiografija i svet*, (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2011).

чин се формира национална свест младих људи. Из тог разлога, анализираћемо албански уџбеник из историје за осми разред *Historia 8, Shkolla e mesme e ulet* (Fehmi Rexhepi, Frasher Demaj, Prishtine, Shtepia botuese Libri shkollor, 2005) који се користи у школама на Косову и Метохији. У нашој анализи обратићемо пажњу на кључне тачке из уџбеника које су актуелне и у српској историји и историографији а везане су пре свега за српско-албанске односе. То су албански национални покрет, Призренска лига, Пећка лига, балкански ратови и Први светски рат, чиме се уџбеник и завршава. Градиво за даљи период 20. века наставља се у уџбенику за девети разред основне школе.

Анализу уџбеника започећемо периодом Танзимата, односно реформи у Османском царству. Током 19. века на Косову и Метохији српски народ био је у тешком положају, пре свега због турског феудализма и због политичког притиска на хришћанско становништво.² Однос Срба и Албанаца на овом простору био је сложен јер је око 70% Албанаца било исламизовано.³ У албанском уџбенику се наводи да су „албанске области биле подељене у четири вилајета: Скадарски, Косовски, Јањински и Битољски“.⁴ Током прве половине 19. века Албанци су се населили из Косовског и у делове Нишког вилајета.⁵

2 Владимир Стојанчевић и други, *Историја српског народа*, књ. 5: Од првог устанка до Берлинског конгреса: 1804–1878, том. 1, (Београд: Српска књижевна задруга, 1994), 14.

3 Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*, (Београд: Књижевне новине, 1990), 159.

4 Fehmi Rexhepi, Frasher Demaj, *Historia 8, Shkolla e mesme e ulet*, (Prishtine: Shtepia botuese Libri shkollor, 2005), 67. - Овде би требало напоменути да „албанске области“ како се наводе у уџбенику нису биле такве према броју становника. Срби и хришћани у појединим вилајетима (Косово и Метохија) били су натполувична већина све до 90-их година 19. века (Теодора Толева, *Утицај Аустроугарске империје на стварање албанске нације 1896–1908*, (Београд: „Филип Вишњић“, Институт за европске студије, 2018), 67–73). Према наводима В. Стојанчевића, на Косову и Метохији 1871. било је 261.000 хришћана (52,20%) и 239.000 (47,80%) муслимана, односно 318.000 (66,39%) Срба, а 161.000 (33,61%) Албанаца (Владимир Стојанчевић, *Срби и Арбанаси 1804–1912*, (Нови Сад: Прометеј, 1994), 139; погледати и: Тодор Станковић, *Путне белешке по Старој Србији 1871–1910*, (Београд, 1910)). Према подацима Б. Храбака, на простору четири вилајета живело је 44% Албанаца, 20% Македонаца, 11,5% Срба, 9,5% Турака Османлија, 9% Грка и 6% свих осталих (Богумил Храбак, „Идеје о арбанашкој аутономији и независности 1876–1880“, *Историјски часопис XXII–XXIII/1978–1979*, 165–166; Ђорђе Борозан, *Велика Албанија: поријекло–идеје–пракса*, (Београд: Војноисторијски институт Војске Југославије, 1995), 27).

5 Радосав Павловић, „Сеобе Срба и Арбанаса у ратовима 1876 и 1877–1878. године“, *Гласник Етнографског института Српске академије наука IV–V/1955–*

Од средине 19. века ситуација у Османском царству почиње да се мења захваљујући реформама и модернизацији која је била предузета под притиском европских великих сила, па је 1864. био донет Танзимат (Гилхански хатишериф).⁶ Албански народ није желео да прихвати реформе, па су отпочели са подизањем буна, како стоји у уџбенику, „у свим албанским областима, од Косова⁷ до Чамерије“.⁸ У том периоду настаје посебна брошура под насловом „Плач Старе Србије“ коју је написао дечански архимандрит Серафим Ристић 1864, у којој су наведени примери насиља албанских муслимана пећког краја и уопште у Старој Србији над српским становништвом.⁹ О албанском насиљу, о коме нема речи у уџбенику, говоре и извештаји руских конзула у Призрену и Битољу.¹⁰

Од великог значаја за српско-албанске односе били су ратови Турске против Русије, Црне Горе и Србије (1877–1878). У овим ратовима учествовали су и Албанци, нарочито на простору Косовског вилајета, због чега су им османске власти пружале материјалну помоћ и давале одликовања племенским вођама.¹¹ У албанском уџбенику о овим ратовима се наводи да су „Албанци чекали, пажљиво пратећи развој догађаја, јер ако би ушли у рат балканских народа против Османлија, постојао је ризик да би тиме помогли да се остваре инвазивне грчке и српске намере“, као и да би тиме „албанско биће било доведено у питање“.¹²

Због успешних дејстава српских трупа крајем 1877. и почетком 1878. исељавали су се Турци, Черкези и Албанци, који су се насељава-

1957, 53–54; Тихомир Ђорђевић, „Арнаути у Србији за владе Кнеза Милоша (1815–1839)“, *Архив за арбанашку старину, језик и етнологију* 1/1923, 197–198.

6 Прокламована је неприкосновеност људског живота, части и имања; равноправност у начину разрезивања и скупљања пореза; заведен је нов систем скупљања регрута и служења у војсци (Богдановић, *Књига о Косову*, 161–162).

7 Требало би нагласити да територија данашњег Косова и Метохије није постојала као таква, односно као име области (била је подељено на Вучитрнски, Дукађински, Призренски и Скадарски санџак). Наглашавањем термина „Косово“ даје се утисак да је Косово увек било аутономна јединица у односу на остатак српске државе. (Ема Миљковић-Бојанић, „Малколмова аполигија ‘Рах ottomana’“, у: Славенко Терзић и други, *Одговор на књигу Ноела Малколма*, (Београд: Историјски институт САНУ, 2000), 71–72).

8 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 68.

9 Серафим Ристић, *Дечански споменици*, (Београд: Државна штампарија, 1864).

10 Богдановић, *Књига о Косову*, 166–168.

11 Милош Јагодић, *Српско-албански односи у Косовском вилајету 1878–1912*, (Београд: Завод за уџбенике, 2009), 15.

12 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 72.

ли у пограничним деловима тадашње Турске, односно у источним и северним деловима Косова и Метохије (углавном Лаб, Крива Река и Горња Морава).¹³ У албанском уџбенику наводи се да је „српско-турске борбе које су се одиграле на простору Нишког санџака одликовао терор и геноцид српске војске против албанског становништва. Током децембра 1877. и јануара 1878. српска војска приморала је на насилно пресељење око 640 албанских домаћинстава са више од 160.000 становника. Албанци из Ниша, Прокупља, Лесковца, Врања и Куршумлије и других албанских области били су приморани да се преселе дубље у Косовски вилајет“.¹⁴ Навођења у албанском уџбенику су претерана што се тиче броја исељених и што се тиче начина исељавања. Према навођењима Јована Цвијића, из ослобођених крајева Србије исељено је око 30.000 Албанаца.¹⁵ Ово исељавање се мора посматрати у светлу демографских збивања као последице рата, а и одбијања муслимана да буду у немуслиманској држави.¹⁶ Постоји још једна битна чињеница коју је нагласио Милорад Екмечић у одговору на књигу Ноела Малколма о Косову¹⁷ (у којој је наведена одговорност српске владе у Београду за етничко чишћење муслимана из Србије у рату 1877–1878), да „до Берлинског конгреса ниједна европска земља сем Русије није водила политику заштите муслиманског становништва“.¹⁸

Ратови 1877/78. су се завршили потписивањем Санстефанског мировног уговора, а дефинитивно Берлинским конгресом (13. јуна – 13. јула 1878).¹⁹ У албанском уџбенику наведено је: „Упркос

13 Стојанчевић и др., *Историја српског народа*, књ. 5, том. 1, 409–410. - Рачуна се да је број албанских становника у области Криве Реке од 52% увећан на 65% (Атанасије Урошевић, *Новобрдска Крива Река: антропогеографска испитивања*, (Приштина: Народна и универзитетска библиотека „Иво Андрић“, 2009), 45, 58).

14 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 73.

15 Јован Цвијић, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, (Београд: Српска краљевска академија, 1911), 1166–1167. - Стојанчевић наводи да су се измениле пропорције метохијско-косовских Срба и Албанаца, јер се после 1877/78. доселило око 30.000 „мухаџира“, а иселило се више од 60.000 Срба из Пећког и Приштинског санџака (Стојанчевић, *Срби и Арбанаси 1804–1912*, 143).

16 *Историја српског народа* V/1, 525–526.

17 Noel Malkolm, *Kosovo: a short history*, (New York: Harper Perennial, 1999).

18 Милорад Екмечић, „Историографија само по огртачу“, *Одговор на књигу Ноела Малколма*, 25.

19 Границе санстефанске Бугарске обухватиле су Ниш и Понишавље, Јужну и Горњу Мораву и целу Македонију, захватајући на југу и део данашње Албаније. Србија је добила територије у северним деловима Косова: Стари Колашин и Мало Косово са Вучитрном и Подујевом (Богдановић, *Књига о Косову*, 172).

овим променама које је учинио Берлински конгрес, албанска држава не само да није призната као аутономна већ су неке албанске територије додељене суседним народима.²⁰ Овде би требало нагласити да се на Берлинском конгресу није расправљало о Албанији и Албанцима, јер су сматрани делом Турске, али су захтеви Лиге за одбрану права албанског народа допринели да се „албанско питање“ узме у обзир у интересним проценама великих сила.²¹

Лига за одбрану права албанског народа (Албанска лига, Призренска лига) формирана је у току припрема за Берлински конгрес.²² Оснивачка скупштина је одржана 10. јуна 1878. у Призрену, а турске власти су дозволиле албанском становништву да у оквиру Лиге организује своје одреде, као и самосталне племенске судове.²³ У учбенику се наводи да је албански национални препород, започет формирањем Лиге, имао за циљ „ослобађање и уједињење свих албанских земаља у једну независну државу,²⁴ као и „развој националног обра-

Турски предлог је био да „арбанашке казе“ Вучитрн, Куршумлија, Прокупље и Лесковац остану у границама Царства. Захтевали су да велике силе спрече „ширење Србије и Црне Горе на албанску територију“, а чуло се „да врше припреме да се томе супротставе оружјем“ (*Србија 1878: документи*, пр. М. Војводић, (Београд: Српска књижевна задруга, 1978), 184, бр. 108; 457–458, бр. 272; 467–468, бр. 280; 386, бр. 223). Берлински конгрес није признао Велику Бугарску, а Србија је добила независност и своје ослобођене округе (нишки, пиротски, топлички и врањски) али без Косова и Горње Мораве (Богдановић, *Књига о Косову*, 174). Црна Гора је добила градове Никшић, Колашин, Спуж, Подгорицу, Жабљак, Бар, Плав и Гусиње, као и Улцињ. Погледати више: Новак Ражнатовић, *Црна Гора и Берлински конгрес*, (Цетиње: Обод, 1979).

20 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 76.

21 Борозан, *Велика Албанија*, 31. Више о томе: Bernard Stuli, „Albansko pitanje (1875–1882)“, *Rad JAZU* 318/1959, 287–391.

22 Јован Хаџи Васиљевић, *Арбанаска Лига: арнаутска конгра и српски народ у Турском Царству (1878–1882)*, (Београд: Уредништво Ратника, 1909), 37; Борозан, *Велика Албанија*, 23; Михајло Војводић, „Берлински конгрес и Призренска лига“, *Историјски гласник* 1–2/1989, 1–20; Ђорђе Микић, *Друштвене и економске прилике косовских Срба у 19 и почетком 20. века: од чифчијства до банкарства*, (Београд: САНУ, 1988), 25; Kristo Frasheri, *The History of Albania*, (Tirana, 1964), 135; Stavro Skendi, *The Albanian national awakening 1878–1912*, (Princeton: Princeton University Press, 1967), 88; Богумил Храбак, „Први извештаји дипломата великих сила о Призренској лиги“, *Balkanica* IX/1978, 237; Stuli, *Albansko pitanje 1878–1882*, 321–323; Богдановић, *Књига о Косову*, 144.

23 Јагодић, *Српско-албански односи*, 27; Бранислав Нушић, *Косово – опис земље и народа*, (Београд: Просвета, 1986), 44.

24 У нацрту Призренске лиге потенцирало се да Јањински (јужна Албанија са Епиром и Јањином), Скадарски (северна и средња Албанија око Скадра, Тиране и Елбасана), Битољски (Скопље, Тетово, Гостивар, Прилеп, Велес, Битољ, Охрид) и Косовски (Пећ, Ђаковица, Призрен, Нови Пазар, Митровица, Сјеница,

зовања и културе и економски напредак Албаније, на основу примера европских земаља“. У уџбенику се посебно истиче реченица једног од оснивача Лиге Пашка Васе: „Албанство је једина религија Албанаца“,²⁵ која и даље надахњује Албанце у борби за стварање етничке државе. Ипак, требало би нагласити да албански национални покрет није био аутентичан. Аустроугарска дипломатија и администрација имале су значајну улогу у подстицању почетних корака у албанском националном освешћивању. Теодора Толева је, након детаљних архивских истраживања, дошла до закључка да албанска нација крајем 19. века још увек није постојала, а да је Беч настојао да хомогенизује албанска племена и кланове који су били расцепкани и у сукобима.²⁶

Лига је након Берлинског конгреса ушла у отворени сукоб са турским властима. Њени представници су тражили да органи Лиге преузму судску и цивилну администрацију на територијама које су захтевали.²⁷ На покушај османских власти да врате ред на Косову, одговорено је побуном Албанаца у Ђаковици, када је убијен Мехмед Али-паша.²⁸ Порта је извршила притисак на Призренску лигу нарочито након предаје Улциња Црној Гори у новембру 1880,²⁹ због чега су почели албански оружани напади на османску управу. Управо из тих разлога Порта је послала регуларну војску и ликвидирала Лигу у априлу 1881.³⁰

Захваљујући делатности Лиге, албански национални покрет је имао свој програм и наставио је да ради у циљу његовог реализовања. Турске власти су постале толерантније према Албанцима због њиховог учешћа у грчко-турском рату 1897.³¹ Уз аустроугарску подршку, албански круг у Цариграду повезао се са Хаџијем Зеком, утицајном личности у Малесији и Метохији, у циљу стварања нове тзв. Пећке

Приштина, Гњилане, Прешево, Куманово) вилајет чине простор самосталне Албаније.

25 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 70.

26 Теодора Толева у својој књизи наводи меморандум о четири тајне конференције одржане на Бечком двору 1896. на којима је планирано стварање тада непостојеће албанске нације (Толева, *Утицај Аустроугарске империје*, 59–158).

27 Храбак, „Идеје о арбанашкој аутономији“, 183–190.

28 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 76–77; Хаџи Васиљевић, *Арбанаска Лига*, 109–110.

29 Албанци нису хтели да одустану од Улциња, у коме је живело 45.000 албанских католика и 3.500 албанских муслимана, који су учествовали у Лигиној организацији. Архив Србије, БИА, ф. 129, Џафер Белегу, *Прва призренска лига*, Тирана 1939, 29.

30 Stuli, *Albansko pitanje*, 385.

31 Јагодић, *Српско-албански односи*, 48–49; Микић, *Друштвене и економске прилике косовских Срба*, 43.

лиге.³² У албанском уџбенику који анализирамо, неистинито се наводи да су Албанци „без икакве међународне подршке били приморани да наставе своје напоре за слободу и независност“.³³ Пећка лига била је формирана у јануару 1899. на челу са Мула Зеком. Захтевали су да им се не одузима оружје, да им се не намећу реформе и да им се не шаљу комисије.³⁴ У албанском уџбенику као главни задатак Пећке лиге наводи се „рат против поделе албанских земаља од стране суседних држава“.³⁵ Велику инспирацију „за борбу за слободу и независност“ давала је књига Самија Фрашерија, заступника Јањинског одбора, *Шта је била Албанија, шта јесте и шта ће бити*.³⁶ Фрашери наводи да Албанију чини 15 санџака, од којих су Скадар, Пећ, Приштина, Призрен, Скопље, Битољ и Дебар спорни у односу на Србе.³⁷ Порта је због активности Пећке лиге, односно покушаја суспендовања турске власти и подстицања устаничких побуна, крајем маја 1900, угушила овај албански покрет.³⁸

32 Владан Ђорђевић, *Арнаути и велике силе*, (Београд: Ј. М. Павловић и компанија, 1913), 130–131; Борозан, *Велика Албанија*, 42–43; Ђорђе Микић, „Албанско питање и српско-албански односи у XIX веку (до 1912)“, *Марксистичка мисао* 4/1985, 149.

33 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 84.

34 Ђорђе Борозан, „Великоалбанско питање“, *Косово и Метохија у великоалбанским плановима 1878–2000*, ур. Никола Б. Поповић, (Београд: Институт за савремену историју, 2001), 10.

35 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 84–85. - У овом периоду албанско насиље било је веома изражено према српском становништву на Косову и Метохији, које је српска влада покушавала да заштити. Отворила је конзулате у Приштини и Митровици (у Призрену покушала) (Душан Батаковић, „Покушај отварања српског конзулата у Призрену“, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима*, (Београд: Чигоја штампа, 2006), 125–137), повезивала се са виђенијим људима и подржавала оснивање и рад српских организација за национално-културни живот српског становништва (Radošin Rajović, *Autonomija Kosova*, (Београд: Економика, 1985), 48–49; Радован Самарџић и др., *Косово и Метохија у српској историји*, (Београд: Српска књижевна задруга, 1989), 233). Захтевала је од Порте да спроведе реформе. Теодора Толева наводи да су и аустроугарски извештаји из 1897. говорили о карактеру албанских побуна у циљу малтретирања хришћана и пљачке, да „нико не може бити сигуран за свој живот и своју имовину“ (Толева, *Утицај Аустроугарске империје*, 158). За мировну конференцију у Хагу, сазвану на предлог руског цара Николаја II (18. маја – 26. јула 1899) штампана је „Преписка о арбанашким насиљима у Старој Србији 1898–1899“, али под аустроугарским утицајем није била поднета на увид европској јавности (*Косово и Метохија у српској историји*, 253).

36 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 85.

37 Sami Frasheri, *Shqipëria ç'ka qenë ç'ë shtë e ç'do të bëhetë?: mendime për shpëtimt të mëtdhënt nga reziket që e kanë rethuarë*, (Prishtinë: Rilindja, 1978), 50.

38 Борозан, *Велика Албанија*, 45.

Српско-албански односи у наредним годинама били су заоштрени, 1901. десила се тзв. колашинска афера, када је српска влада оптужена да је наоружавала српско становништво у селима Ибарског Колашина, што је наишло на албански отпор.³⁹ У албанском уџбенику се потенцира убиство Хаџија Мула Зеке,⁴⁰ а не помиње се албанско насиље према српском народу, које је посведочио енглески дипломата у свом извештају у коме је навео да је од пролећа до децембра 1901. „250 српских породица албанским терором протерано у Краљевину Србију“.⁴¹ Српска влада је тражила од Османског царства реформе,⁴² што је било потврђено на састанку руског и аустроугарског владара у Мирцштегу 1903,⁴³ али су Албанци одреаговали антиреформски. Избили су нереди у Косовском вилајету, а руски конзул Шчербина је убијен у Косовској Митровици.⁴⁴

У Османском царству дошло је до промене организовањем младотурског покрета „Комитета уједињења и напретка“.⁴⁵ У уџбенику се наводи да су „Албанци подржали младотурке јер су добили обећања да ће након победе револуције добити једнакост и политичку слободу“.⁴⁶ Убрзо, албанско становништво је показало незадовољство младотурским покретом, због повећања пореза и одлуке да мушкарци свих вероисповести служе војску. Дошло је до устанка у околини Призрена и у Метохији.⁴⁷ Након казнене интервенције Тургут паше, устаници су се повукли, али су опет наставили са покретом 1911. када су поднели своје захтеве Турској.⁴⁸ Ове захтеве Порта није прихватила, а нови султан Махмуд V Решад посетио је Косовски вилајет у циљу смиревања Албанаца.⁴⁹

39 *Савременици о Косову и Метохији 1852–1912*, (Београд: Српска књижевна задруга, 1986), 369; Душан Т. Батаковић, „Истрага оружја у Ибарском Колашину“, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима*, 139–154.

40 Стојанчевић, *Срби и Арбанаси 1804–1912*, 217; Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 97.

41 Славенко Терзић, „Стара Србија у очима ’Милосрдног анђела’“, *Одговор на књигу Ноела Малколма*, 100.

42 Душан Т. Батаковић, „Основе арбанашке превласти на Косову и Метохији“, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима*, 110.

43 Јагодић, *Српско-албански односи*, 78–79.

44 Исто, 82–91; Бранко Перуничкић, *Сведочанство о Косову 1901–1913*, (Београд: Научна књига, 1988), 267–269.

45 Богумил Храбак, „Косово према Младотурској револуцији 1908“, *Обележја* 5/1974, 107–149.

46 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 104.

47 *Савременици о Косову и Метохији 1852–1912*, 398.

48 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 105–107.

49 Милан Ракић, *Конзулска писма 1905–1911*, (Београд: Просвета, 1985), 245–250.

Албанске побуне и избијање италијанско-турског рата 1911. дали су подстицај за стварање Балканског савеза, који је склопљен између Србије, Бугарске, Црне Горе и Грчке.⁵⁰ У уџбенику се наводи да је „тајним споразумом била предвиђена подела албанских земаља“ и да зато „Албанија намерно није била позвана у овај савез“. Такође, закључује се да се „албански народ вековима борио против османске владавине“ и да је био „против шовинистичких тврдњи суседних држава“.⁵¹

Албански устаници су у августу 1912. ушли у Скопље,⁵² након чега је албански првак Хасан Приштина поднео Турској захтеве који, како се наводи у уџбенику, „нису директно тражили независност Албаније“.⁵³ Управо због тога турска влада је углавном прихватила албанске захтеве.⁵⁴

Уочи балканских ратова, српска влада је безуспешно покушавала да придобије поједине албанске прваке.⁵⁵ Они су средином октобра 1912. на збору у Скопљу решили да се оружјем супротставе Србији, а од великих сила тражили су уједињење три вилајета (Косовски, Скадарски и Јањински).⁵⁶ У уџбенику стоји да су албански прваци „обавестили велике силе да се албански народ неће приближавати ниједној зарађеној страни и да се наоружава за заштиту простора и слободе Албаније“.⁵⁷

У Првом балканском рату, српска Трећа армија заузела је Косово, а затим током октобра и новембра делове средње и северне Албаније. Након заузимања Љеша и Драча српска војска изашла је на Јадранску обалу. Црногорски војници су заузели Сан Ђовани ди Медуа, опколили Скадар, заузели делове Санџака и Метохију. Бугарска и грчка војска су опселе Једрене и Солун. Турска је након ових успеха балканских савезника тражила примирје, које је неуспешно завршено па се са ратом наставило.⁵⁸ У албанском уџбенику наводи се неприме-

50 Батаковић, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима*, 187–188.

51 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 111.

52 Батаковић, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима*, 188.

53 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 109–110.

54 Богумил Храбак, „Арбанашки устанци 1912“, *Врањски гласник* XI/1975, 323–324.

55 *Савременици о Косову и Метохији 1852–1912*, 383.

56 Ђорђе Микић, „Албанци и Србија у балканским ратовима 1912–1913“, *Историјски гласник* 1–2/1985, 60.

57 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 112.

58 Силвија Ђурић, *Дневник победа: Србија у балканским ратовима: 1912–1913*, (Београд: ИРО, 1990); Борозан, *Велика Албанија*, 52; Бранко Перовић и др., *Први*

реним речником да је „инвазија војске суседних држава била праће-на терористичким и крвавим акцијама против албанског народа“.⁵⁹

У октобру и новембру радило се на формирању албанске независне државе. Исмаил Кемал и Луиђи Гуракући су организовали састанке у Букурешту и Бечу, на којима су „добили обећања да ће албански народ имати подршку западних сила“.⁶⁰ То потврђује и Исмаил Кемал у мемоарима, у телеграму послатом 9. новембра својим сарадницима поручује: „Албанска будућност је осигурана“.⁶¹ Албанска независност је проглашена на скупштини у Валони 28. новембра 1912, што је, како потенцира уџбеник, „било плод заједничких напора Албанаца из свих области од Косова до Јужне Чамерије“.⁶²

Први балкански рат је завршен Конференцијом амбасадора у Лондону, где су се између осталог разматрала питања везана за Албанију (њен статус, унутрашње организовање и њене границе).⁶³ Влада Исмаила Кемала, која је поднела меморандум Конференцији⁶⁴ са захтевом да се укључе „све етничке области у албанску државу“,⁶⁵ није била задовољна донетим одлукама.⁶⁶ Према навођењу албанског уџбеника, у границе албанске државе ушло је „само око половине националних области (28.000 км² и око 750.000 становника)“⁶⁷ и албански народ је „био присиљен да живи у областима у којима није било заједничког језика, културе или традиције“, где се суочио са „си-

балкански рат 1912–1913, књ. 1, (Београд: Историјски институт Југословенске народне армије, 1959), 465–497.

59 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 111.

60 *Исто*, 112.

61 Борозан, *Велика Албанија*, 53.

62 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 112–113.

63 Борозан, *Велика Албанија*, 54; Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 132. - У уџбенику је Конференција у Лондону наведена као посебна лекција.

64 Михајло Војводић, „Разграничење Србије и Црне Горе са Албанијом 1912–1913“, *Историјски часопис XXXVI/1989*, 149–161.

65 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 133–134.

66 Споразум о границама Албаније са Црном Гором и Србијом постигнут је виду компромиса између аустроугарских и руских предлога, тако да је граница од јадранске обале ишла Бојаном, обухватала део Скадарског језера, а Плав, Гусиње, Пећ, Дечани, Ђаковица, Призрен, Дебар и Охрид су припали Црној Гори и Србији. Живојин Балугџић, „Кад се стварала Албанија“, *Српски књижевни гласник* 52/1937, 518–523; Димитрије Ђорђевић, *Излазак Србије на Јадранско море и конференција амбасадора у Лондону 1912*, (Београд, 1956), 83–85; Микић, „Албанци у балканским ратовима“, 55–80; Đorđe Stanković, „Nikola Pašić i stvaranje albanske države“, *Iskušenja jugoslovenske historiografije*, (Beograd: Rad, 1988), 225–238.

67 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 135.

стематским насиљем и другим мерама у сврху асимилације“, јер су у „овим албанским областима Србија и Црна Гора установиле нови војно-полициски режим и водиле политику геноцида, експропијације и пресељења Албанаца у Турску и новонасталу албанску државу, као и промену вере“.⁶⁸ Овде би требало нагласити да то што се део албанске етничке популације после разграничења Србије и Албаније нашао у Србији, као што истиче Ђорђе Борозан, „није никакав преседан ако се има у виду да су у новим границама већине балканских држава остале мање или веће скупине суседних народа“.⁶⁹ Такође, „муслиманима уступљених области“ гарантована су грађанска и политичка права као и припадницима других вероисповести.⁷⁰

Након Другог балканског рата (од јуна до августа 1913)⁷¹ области које је држала српска војска присаједињене су Краљевини Србији 7. септембра 1913.⁷² Српска влада је разоружавала муслиманско становништво, са чим се почело већ у октобру/новембру 1912. након протеривања турске војске и успостављања војне управе. У највећем броју места то је спровођено у миру, али је било спорадичног одбијања и отпора. Српска влада је покушавала што пажљивије да се односи према локалном становништву да би на овој територији владао ред и мир. Немачка и бечка штампа оквалификовале су разоружавање као грозоте српског режима.⁷³ Слични наводи по-

68 Исто, 136–137. - Сичне ставове износе Miranda Vickers, James Pettifer, *Albanija. Od anarhije do balkanskog identiteta*, (Београд: Nea, 1998), 182. Ово се на неки начин поклада и са ставом Ноела Малколма који тврди да је све почело 1912. и да Косово није легално ушло у састав српске државе, већ да тада почиње колонијална управа (Миле Бјелајац, „За и против“, *Одговор на књигу Ноела Малколма*, 115, 117).

69 Ђорђе Борозан, „Малколмово виђење Косова у 20. вијеку“, *Одговор на књигу Ноела Малколма*, 126.

70 Исто, 128–129.

71 Борислав Ратковић и др., *Србија и Црна Гора у балканским ратовима 1912–1913*, (Београд: Београдски издавачко-графички завод, 1972).

72 Драгослав Јанковић, *Србија и југословенско питање 1913–1918*, (Београд: Институт за савремену историју, 1973), 79.

73 Богумил Храбак, *Арбанашки упади и побуне на Косову и у Македонији од краја 1912. до краја 1915. године*, (Врање: Народни музеј, 1988), 12. - Научну полемику поводом инструментализације догађаја, нестручних и пропагандних навођења у аустроугарским извештајима, као и у историографији детаљније погледати у радовима: Миле Бјелајац, „Провоцирање 'хуманитарне интервенције' против Србије 1913“, *Балкански ратови 1912/1913: Нова виђења и тумачења*, ур. С. Рудић, М. Милкић, (Београд: Историјски институт, Институт за стратешке студије, 2013), 311–331; Миле Бјелајац, „Инструментализација инструментализације – Упорно оживљавање пропагандне интерпретације о добрима и лошима

стоје и у албанском уџбенику, где се наводи да је разлог за избијање „антисрпског устанка“ „одговор на српско насиље и терор у септембру 1913“.⁷⁴ Једна зона била је у Дебру,⁷⁵ а друга на Косову, од Дренице до Ђаковице, Призрена, Бицаја. Богумил Храбак наводи да ово није био устанак, већ албански упад, јер су војне трупе биле устројене на албанској територији, а циљ је био поновно отварање питања српско-албанског разграничења.⁷⁶ Након српске интервенције, побуњеници су се повукли, а у уџбенику стоји да је „српска војска спалила цела побуњеничка села, разоружала народ“.⁷⁷

На албанској политичкој сцени значајна фигура био је Есад-паша Топтани, који је био командант одбране Скадра и који је предао овај град црногорској војсци 23. априла 1912.⁷⁸ Овај албански првак основао је у средњој Албанији нови центар власти („Pleqesise se Shqiperise se Mesme“) паралелан са владом Исамила Кемала. Есад-паша се определио за сарадњу са Србијом и Црном Гором,⁷⁹ за шта се у уџбенику наводи да је било „у супротности са интересима домовине и јединства Албанаца“.⁸⁰

Према одлуци Конференције од 29. јула 1913. на чело албанске државе требало је да дође страни принц, а да Албанија добије независност под окриљем великих европских сила и буде контролисана путем међународне комисије. У складу са тим, обе албанске владе су поднеле оставке почетком 1914.⁸¹ У албанском уџбенику се наво-

на Балкану током и непосредно после Балканских ратова“, *Први балкански рат 1912/1913. године: друштвени и цивилизацијски смисао (Поводом стогодишњице ослобођења Старе Србије и Македоније 1912)*, ур. А. Раствовић, (Ниш: Филозофски факултет, 2013), 183–203; Мирослав Свирчевич, „Пропаганда против Србије за време Балканских ратова и после њих 1912–1914“, *Летопис Матице српске* 3/2013, 289–305.

74 Храбак, *Арбанашки упади и побуне*, 52–70.

75 Због непоштовања српских закона и територије, преношења оружја, српске власти су ометале промет између Албаније и пијаце у Дебру и Ђаковици, што је било од животне важности за становнике албанских пограничних крајева. *Исто*, 28–29.

76 *Исто*, 54.

77 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 137. - Албанска кореспонденција из Беча преносила је да су се српске трупе обрачунавале са женама и децом а заробљенике нису остављали у животу (Храбак, *Арбанашки упади и побуне*, 61).

78 О бици код Скадра, у албанском уџбенику наводи се да је влада Исмаила Кемала тражила да се рат води под албанском а не под турском заставом, а да Есад-паша Топтани то није прихватио (Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 116).

79 Батаковић, „Есад паша Топтани и Србија“, 201–237.

80 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 116.

81 Борозан, *Велика Албанија*, 65.

ди да се Есад-паша, „егоиста и каријериста, који је покушавао да постави муслиманског принца у Албанији“, повукао „онда када му је била испуњена жеља да се стави на чело делегације која ће предати круну принцу Вилхелму фон Виду, јер се надао да ће на овај начин бити задужен за нову владу“.⁸² Ипак, Есад-паша није се нашао на челу владе, већ је постао министар спољних послова и министар рата.⁸³ О Есад-паши у албанском уџбенику даље нема речи.⁸⁴

Први светски рат у уџбенику је окарактерисан као покушај да „балканске државе и Италија остваре своје освајачке планове према албанским областима“⁸⁵ и да је „Албанија постала зона окупације војних снага суседних држава, које су дуго припремале планове за расцеп албанских земаља“.⁸⁶ У посебној лекцији „Косово и остале албанске земље током Првог светског рата“ нарочито се истиче „лош положај албанског народа“, „бројни облици експлоатације“ и „посебни закони за колонизацију албанских територија“.⁸⁷ На сличан начин се коментарише и Лондонски споразум од 26. априла 1915.⁸⁸ Према уџбенику, он је био „осмишљен да сакрије и оправда анексију албанских земаља“ и представљао је „озбиљно кршење права албанског народа“.⁸⁹ Не помиње се сарадња Есад-паше Топтанија са Србијом ни споразуми које је он закључио са српском владом, а који су предвиђали стварање царинске и реалне уније ове две државе.⁹⁰ У уџбенику се

82 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 138.

83 Исто, 139; Батаковић, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима*, 206.

84 Есад-паша, који је изгубио подршку због уласка у владу Вилхелма фон Вида, затражио је помоћ Италије у борби против кнежевих присталица. Ипак, после хапшења у Драчу, под аустроугарским притиском, Есад-паша је маја 1914. емигрирао у Италију (Богумил Храбак, „Муслимани северне Албаније уочи избијања рата 1914. године“, *Зборник за историју Матице српске* 22/1980, 53). Касније се пребацио у Париз, а његову политику је и даље чинио ослонац на балканске суседе – Србију и Црну Гору (Živko Avramovski, „Pretenzije princa Vilhelma Vida za povratak na albanski presto (1914–1918)“, *Godišnjak Arhiva Kosova* IV–V /1968–1969), 85).

85 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 156.

86 Исто, 159.

87 Исто, 160.

88 Лондонским споразумом је било предвиђено да Италија, коју су чланице Антанте хтеле да привуку на своју страну, добије Валону, острво Сасено, као и образовање мале албанске државе под италијанским протекторатом. Богдановић, *Књига о Косову*, 218.

89 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 157.

90 Погледати више: Vogumil Hrabak, „Elaborat srpskog ministarstva inostranih poslova o pripremanju srpske okupacije severne Albaije 1915“, *Godišnjak Arhiva Kosova* II–III/1966–1967, 7–35; Душан Т. Батаковић, „Есад паша Топтани и

не помиње ни сарадња српске владе са Ахмед-бегом Зогуом, поглаваром Маћана из северне Албаније, преко кога је српска влада хтела да осигура да не дође до побуне у овом делу Албаније.⁹¹

Повлачење српске војске преко северне Албаније и Црне Горе, након немачко-аустроугарске офанзиве против Србије и Црне Горе у јесен 1915. и уласка Бугарске у рат на страни Централних сила, у албанском уџбенику окарактерисано је потпуно супротно од онога што се заиста догађало. Наиме, наводи се да је српска војска „током повлачења кроз албанске земље, осим пљачке, починила озбиљне злочине над албанским становништвом“.⁹² Овде би требало напоменути да је српско повлачење остало запамћено у српској историји као велико страдање, јер је поред јаке зиме српску војску дочекало и непријатељски настројено становништво.⁹³ Албанци су заобилазили проглас који им је упутио Есад-паша о ненападању српске војске,⁹⁴ нарочито у северној Албанији где он није имао већу контролу и утицај.⁹⁵

Србија 1915. године“, *Србија 1915*, (Београд, 1986), 299–327; Душан Т. Батаковић, „Есад паша Топтани, Србија и албанско питање (1916–1918)“, *Србија 1918*, књ. 7, (Београд: Историјски институт, 1989), 345–364; Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, (Београд: Српска књижевна задруга, 1973), 377; Андреј Митровић, „Албанци у политици Аустро-Угарске према Србији 1914–1918“, *Срби и Албанци у XX веку*, ур. А. Митровић, (Београд: САНУ, 1991), 87; Богу-мил Храбак, „Албанија од јулске кризе до пролећа 1916. године на основу руске дипломатске грађе“ II, *Обележја* 5/1963, 72–74; Dragovan Šepić, *Italija, saveznici i jugoslovensko pitanje 1914–1918*, (Zagreb: Školska knjiga, 1970), 114.

- 91 Душан Батаковић, „Ахмед бег Зогу и Србија“, *Србија 1916*, ур. Славенко Терзић, (Београд: Историјски институт, 1987), 165–177.
- 92 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 160–161.
- 93 Војин Ђорђевић, *Кроз Албанију: 1915–1916: спомен албум*, (Београд: Просвета 1968), 424.
- 94 Храбак, „Борбе при одступању српске војске у јужној Србији“, *Врањски гласник* IX/1973, 111; Милан Живановић, „О евакуацији српске војске и њеној реорганизацији на Крфу (1915–1917) према француским изворима“, *Историјски часопис* XIV–XV/1963, 233, 234, 256; Душан Батаковић, „Сећања генерала Драгутина Милутиновића на командовање Албанским трупима 1915. године“, *Мешовита грађа* XIV/1985, 141; Јован Хаџи Васиљевић, *Кроз Албанију 1915. године с Моравском дивизијом II позива*, (Београд: „Св. Сава“, 1929).
- 95 Ђорђевић, *Кроз Албанију*, 206; Герхард Геземан, *Са српском војском кроз Албанију*, (Београд: Српска књижевна задруга, 1984); Малиша Атанацковић, *Дневник (1915–1919)*, (Ужице: Историјски архив, 2006); Ђорђе Богдановић, *Повлачење српске војске ка Приморју и оснивање „интендантске базе“ у Драчу и Скадру*, (Загреб: Милка Ђ. Богдановић, 1927); *Голгота и васкрс Србије, 1915–1918*, пр. С. Ђурић, В. Стевановић, (Београд: Београдски издавачко-графички завод, 1986); Бранислав Нушић, *Деветстопетнаеста – трагедија једног народа*, (Београд: Јеж, 1966); Живко Павловић, *Рат Србије са Аустро-Угарском, Немачком и Бугарском 1915. године*, (Београд: Научно дело, 1968); Владимир Стојанчевић, *Србија*

Аустроугарском и бугарском окупацијом Србије и Црне Горе, Косово и Метохија су били већином укључени у аустроугарску окупациону зону, док су се у бугарској нашли Приштина, Призрен, Гњилане, Урошевац и Ораховац, као и Македонија.⁹⁶ У бугарској зони је била спроведена политика бугаризације српског становништва, пре свега српске интелигенције и свештенства, чиновника државне администрације и војних службеника, као и учитеља.⁹⁷ У албанском уџбенику наводи се супротно, да је у овој зони „позиција словенске мањине била много боља, док су се према Албанцима Бугари понашали брутално. Нису им признавали никаква национална нити људска права. Хапсили су их, спровели су реквизицију материјалних добара, регрутовали мушкарце способне за рат, пљачкали, узимали храну и стоку за војне сврхе“.⁹⁸ Богдановић истиче да албански народ није прихватио бугарску окупацију, но да није организовао било какав оружани отпор против окупатора. Он је навео пример устанка у Топлици 1916. и 1917, када су устаници рачунали на садејство Албанаца, али су они „ударили на устанике с леђа“.⁹⁹

У уџбенику се наводи да је позиција албанског народа у аустроугарској зони окупације била „повољнија него под српско-црногорском влашћу 1913–1915“. Истиче се да је Албанцима признато право на локалну самоуправу и развој националне културе и образовања, дозвољена употреба албанског језика и отворене албанске школе у којима су углавном радили наставници из Албаније.¹⁰⁰ Ипак,

1914–1918 – сећање на време бола и поноса, (Београд: Светлост света, 2006); Владан Виријевић, „Ђаковица у јесен 1915. године – етапна тачка одступања српске војске“, *Културно наслеђе Косова и Метохије – научно виђење исходишта, развоја, значаја и чувања*, ур. Чедомир Ребић, (Лепосавић: Институт за српску културу, 2010), 121–129.

96 Андреј Митровић, *Србија у Првом светском рату*, (Београд: Српска књижевна задруга, 1984), 392–393; Андреј Митровић, *Историја српског народа*, књ. 6: Од Берлинског конгреса до уједињења: 1878–1918, том 2, (Београд: Српска књижевна задруга, 1994), 146–148; Андреј Митровић, *Продор на Балкан: Србија у плановима Аустро-Угарске и Немачке: 1908–1918*, (Београд: Завод за уџбенике, 2011), 61–13.

97 Владимир Стојанчевић, *Историјска прошлост Срба у Метохији: од краја XVIII века до српско-турских ратова 1876–1877*, (Власотинце: Лоза, 2008), 113–123.

98 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 161.

99 Богдановић, *Књига о Косову*, 219.

100 Rexhepi, Demaj, *Historia* 8, 161. - Димић наводи да је теза о „процвету“ албанске културе под аустроугарском окупацијом неодржива. У периоду до 1912. на простору Косова и Метохије постојале су државне школе са наставом на турском језику и национално-конфесионалне школе. Ту су се највише издвајале католичко-арнаутске школе са наставом на арнаутском језику и латиницом

као што закључује Љубодраг Димић, аустроугарска власт на Косову и Метохији је исувише кратко трајала (1916–1918) да би био могућ било какав културно-просветни процват, али дефинитивно је овакав положај Албанаца отварао простор великоалбанској идеји, односно о припајању Косова и Метохије Албанији.¹⁰¹

Доласком српских трупа на подручје Косова и Метохије крајем 1918. отпочело је интензивно пружање отпора српским трупима и властима, пре свега преко качачког покрета и организације Косовског комитета.¹⁰² Качаке су предводили Азем Галица, Идиз Сефери, Мехмед Кохуји и други¹⁰³ који се помињу у уџбенику као „побуњеници који су се борили против бугарске и аустроугарске окупације 1916–1918“.¹⁰⁴ Оружана борба на Косову и Метохији и у Македонији трајала је све до 1924, када је качачки покрет ликвидан, али се са албанским оружаним акцијама против југословенске државе наставило.¹⁰⁵

На крају, требало би рећи да српски и албански ђаци уче на другачији начин о историји Косова и Метохије, а различита тумачења историјских чињеница могу довести до сукоба, што је нарочито присутно на Балкану. Овај став имао је приштински политиколог Шкелзен Гаши на фестивалу „Мирдита, добар дан“ 2019. када је представљао своју публикацију *Историја Косова у историјским уџбеницима Косова, Албаније, Србије, Црне Горе и Македоније*, а која може бити тема за нашу следећу анализу. Анализирајући историју Косова и Метохије представљену у уџбенику *Historia 8, Shkolla e mesme e ulet*, закључујемо да се младим албанским генерацијама кроз образовни и културни систем намеће албанска етничка примарност на овом простору. Такозвана „Република Косово“ покушава вештачки да направи сопствену државност, због чега трпи научна историографија. Неги-

као писмом. Након балканских ратова 1913–1915. католичко-арнаутске школе су наставиле са радом. Слободе које су биле дате Албанцима биле су пропагандног карактера. Димић даље наводи да у доступним изворима нема потврде за тврдњу албанских историчара да је отворено око 300 оваквих школа (Љубодраг Димић, „О просвети и свакодневном животу“, *Одговор на књигу Ноела Малколма*, 156–159).

101 Борозан, *Велика Албанија*, 72.

102 *Исто*, 75.

103 Благоје К. Павловић, *Албанизација Косова и Метохије*, (Београд: Европско слово, 1996), 29.

104 Rexhepi, Demaj, *Historia 8*, 162.

105 За више информација погледати: Mile Bjelajac, *Vojska Kraljevine SHS 1918–1921*, (Београд: Нагодна књига, 1988); Љубодраг Димић, Ђорђе Борозан, *Југословенска држава и Албанци*, I–II, (Београд: Службени лист СРЈ, Архив Југославије, Војноисторијски институт, 1998, (1999)).

рање заједничког тумачења историје доводи нас до закључка да су Албанци неспремни да уђу у научни и историјски дијалог.

Резиме

Српско-албански односи на Косову и Метохији су веома сложени и са вековима наталоженим проблемима. Историјски и научни дијалог могли би да представљају једно од могућих решења косовског питања. Лекције из албанског уџбеника за осми разред који се користи на Косову и Метохији, потенцирајући „албанске области од Косова до Чамерије“, искривљујући или прећуткујући одређене историјске чињенице и стварајући вештачку албанску државност на Косову и Метохији, не представљају добар корак, објективни и научни, на том тешком путу, већ имају за циљ да легитимизују садашње стање у покрајини.

Literature

- Atanacković, Mališa. *Dnevnik (1915–1919)*. Užice: Istorijski arhiv, 2006. (cyrillic)
- Avramovski, Živko. „Pretenzije princa Vilhelma Vida za povratak na albanski presto (1914–1918)“. *Godišnjak Arhiva Kosova IV–V/1968–1969*, 85–111.
- Balugdžić, Živojin. „Kad se stvarala Albanija“. *Srpski književni glasnik* 52/1937, 518–523. (cyrillic)
- Bataković, Dušan T. „Ahmed beg Zogu i Srbija“. *Srbija 1916*, ur. Slavenko Terzić, 165–177. Beograd: Istorijski institut, 1987. (cyrillic)
- Bataković, Dušan T. „Esad paša Toptani i Srbija 1915. godine“. *Srbija 1915*, ur. Danica Milić, 299–327. Beograd, 1986. (cyrillic)
- Bataković, Dušan T. „Esad paša Toptani, Srbija i albansko pitanje (1916–1918)“. *Srbija 1918*, knj. 7, ur. Jovan Pejin, 345–364. Beograd: Istorijski institut, 1989. (cyrillic)
- Bataković, Dušan T. *Kosovo i Metohija u srpsko-arbanaškim odnosima*. Beograd: Čigoja štampa, 2006. (cyrillic)
- Bataković, Dušan. „Sećanja generala Dragutina Milutinovića na komandovanje Albanskim trupama 1915. godine“, *Mešovita građa XIV/1985*, 115–143. (cyrillic)
- Beriša, Anton i drugi. *Kosovo: nekad i danas*. Beograd: Ekonomska politika, 1973. (cyrillic)
- Bjelajac, Mile, Gordana Krivokapić-Jović. *Prilozi iz naučne kritike – srpska historiografija i svet*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2011.
- Bjelajac, Mile. „Instrumentalizacija instrumentalizacije – Uporno oživljavanje propagandne interpetacije o dobrima i lošima na Balkanu tokom

- i neposredno posle Balkanskih ratova“. *Prvi balkanski rat 1912/1913. godine: društveni i civilizacijski smisao (Povodom stogodišnjice oslobođenja Stare Srbije i Makedonije 1912*, ur. A. Rastović, 183–203. Niš: Filozofski fakultet, 2013. (cyrillic)
- Bjelajac, Mile. *Vojska Kraljevine SHS 1918–1921*. Beograd: Narodna knjiga, 1988.
 - Bjelajac, Mile. „Provociranje 'humanitarne intervencije' protiv Srbije 1913“. *Balkanski ratovi 1912/1913: Nova viđenja i tumačenja*, ur. S. Rudić, M. Milkić, 311–331. Beograd: Istorijski institut, Institut za strategijske studije, 2013. (cyrillic)
 - Bogdanović, Dimitrije. *Knjiga o Kosovu*. Beograd: Književne novine, 1990. (cyrillic)
 - Bogdanović, Đorđe. *Povlačenje srpske vojske ka primorju i osnivanje „intendantske baze“ u Draču i Skadru*. Zagreb: Milka Đ. Bogdanović, 1927. (cyrillic)
 - Borozan, Đorđe. *Velika Albanija: porijeklo-ideje-praksa*. Beograd: Vojnoistorijski institut Vojske Jugoslavije, 1995. (cyrillic)
 - Borozan, Đorđe. „Velikoalbansko pitanje“. *Kosovo i Metohija u velikoalbanskim planovima 1878–2000*, ur. Nikola B. Popović, 1–36. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2001. (cyrillic)
 - Cvijić, Jovan. *Osnove za geografiju i geologiju Makedonije i Stare Srbije*. Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1911. (cyrillic)
 - Dimić, Ljubodrag, Đorđe Borozan. *Jugoslovenska država i Albanci*, I–II. Beograd: Službeni list SRJ, Arhiv Jugoslavije, Vojnoistorijski institut, 1998, (1999). (cyrillic)
 - Đorđević, Dimitrije. *Izlazak Srbije na Jadransko more i konferencija ambasadora u Londonu 1912*. Beograd, 1956. (cyrillic)
 - Đorđević, Tihomir. „Arnauti u Srbiji za vlade Kneza Miloša (1815–1839)“. *Arhiv za arbanašku starinu, jezik i etnologiju* 1/1923, 197–203. (cyrillic)
 - Đorđević, Vladan. *Arnauti i velike sile*. Beograd: J. M. Pavlović i kompanija, 1913. (cyrillic)
 - Đorđević, Vojin. *Kroz Albaniju: 1915–1916: spomen album*. Beograd: Prosveta, 1968. (cyrillic)
 - Đurić, Silvija. *Dnevnik pobeda: Srbija u balkanskim ratovima: 1912–1913*. Beograd: IRO, 1990. (cyrillic)
 - Ekmečić, Milorad. *Ratni ciljevi Srbije 1914*. Beograd: Srpska književna zadruha, 1973. (cyrillic)
 - Frasheri, Kristo. *The History of Albania*. Tirana, 1964.
 - Frasheri, Sami. *Shqipëria ç'ka qenë ç'ë shtë e ç'do të bëhetë?: mendime për shpëptimt të mëmëdhent nga reziket që e kanë rethuarë*. Prishtinë: Rilindja, 1978.
 - Gezeman, Gerhard. *Sa srpskom vojskom kroz Albaniju*. Beograd: Srpska književna zadruha, 1984. (cyrillic)

- *Golgota i vaskrs Srbije, 1915–1918*, pr. S. Đurić, V. Stevanović. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1986. (cyrillic)
- Hadži Vasiljević, Jovan. *Arbanaska Liga: arnautska kongra i srpski narod u Turskom Carstvu (1878–1882)*. Beograd: Uredništvo Ratnika, 1909. (cyrillic)
- Hadži Vasiljević, Jovan. *Kroz Albaniju 1915. godine s Moravskom divizijom II poziva*. Beograd: „Sv. Sava“, 1929. (cyrillic)
- Hrabak, Bogumil. „Albanija od julske krize do proleća 1916. godine na osnovu ruske diplomatske građe“ II. *Obeležja* 5/1963, 61–83. (cyrillic)
- Hrabak, Bogumil. *Arbanaški upadi i pobune na Kosovu i u Makedoniji od kraja 1912. do kraja 1915. godine*. Vranje: Narodni muzej, 1988. (cyrillic)
- Hrabak, Bogumil. „Arbanaški ustanci 1912“. *Vranjski glasnik* XI/1975, 173–375. (cyrillic)
- Hrabak, Bogumil. „Borbe pri odstupanju srpske vojske u južnoj Srbiji“. *Vranjski glasnik* IX/1973, 106–137. (cyrillic)
- Hrabak, Bogumil. „Elaborat srpskog ministarstva inostranih poslova o pripremama srpske okupacije severne Albanije 1915“. *Godišnjak Arhiva Kosova* II–III/1966–1967, 7–35.
- Hrabak, Bogumil. „Ideje o arbanaškoj autonomiji i nezavisnosti 1876–1880“. *Istorijski časopis* XXII–XXIII/1978–1979, 159–192. (cyrillic)
- Hrabak, Bogumil. „Kosovo prema Mladoturskoj revoluciji 1908“. *Obeležja* 5/1974, 107–149. (cyrillic)
- Hrabak, Bogumil. „Muslimani severne Albanije uoči izbijanja rata 1914. godine“. *Zbornik za istoriju Matice srpske* 22/1980, 49–81. (cyrillic)
- Hrabak, Bogumil. „Prvi izveštaji diplomata velikih sila o Prizrenskoj ligi“. *Balkanica* IX/1978, 236–289. (cyrillic)
- Jagodić, Miloš. *Srpsko-albanski odnosi u Kosovskom vilajetu 1878–1912*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2009. (cyrillic)
- Janković, Dragoslav. *Srbija i jugoslovensko pitanje 1913–1918*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1973. (cyrillic)
- Malkolm, Noel. *Kosovo: a short history*. New York: Harper Perennial, 1999.
- Mikić, Đorđe. „Albanci i Srbija u balkanskim ratovima 1912–1913“. *Istorijski glasnik* 1–2/1985, 55–80. (cyrillic)
- Mikić, Đorđe. „Albansko pitanje i srpsko-albanski odnosi u XIX veku (do 1912)“. *Marksistička misao* 4/1985, 137–156. (cyrillic)
- Mikić, Đorđe. *Društvene i ekonomske prilike kosovskih Srba u 19 i početkom 20. veka: od čifčijstva do bankarstva*. Beograd: SANU, 1988. (cyrillic)
- Mitrović, Andrej. „Albanci u politici Austro-Ugarske prema Srbiji 1914–1918“. *Srbi i Albanci u XX veku*, ur. A. Mitrović, 79–105. Beograd: SANU, 1991. (cyrillic)
- Mitrović, Andrej i drugi. *Istorija srpskog naroda*, knj. 6: Od Berlinskog kongresa do ujedinjenja: 1878–1918, tom 2. Beograd: Srpska književna zadruga, 1994. (cyrillic)

- Mitrović, Andrej. *Srbija u Prvom svetskom ratu*. Beograd: Srpska književna zadruga, 1984. (cyrillic)
- Mitrović, Andrej. *Prodor na Balkan: Srbija u planovima Austro-Ugarske i Nemačke: 1908–1918*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2011. (cyrillic)
- Nušić, Branislav. *Devetstopetnaesta – tragedija jednog naroda*. Beograd: Jež, 1966. (cyrillic)
- Nušić, Branislav. *Kosovo – opis zemlje i naroda*. Beograd: Prosveta, 1986. (cyrillic)
- Pavlović, Blagoje K. *Albanizacija Kosova i Metohije*. Beograd: Evropsko slovo, 1996. (cyrillic)
- Pavlović, Živko. *Rat Srbije sa Austro-Ugarskom, Nemačkom i Bugarskom 1915. godine*. Beograd: Naučno delo, 1968. (cyrillic)
- Pavlović, Radosav. „Seobe Srba i Arbanasa u ratovima 1876 i 1877–1878. godine“. *Glasnik Etnografskog instituta Srpske akademije nauka IV–V/1955–1957*, 53–101. (cyrillic)
- Perović, Branko i drugi. *Prvi balkanski rat 1912–1913*, knj. 1, Beograd: Istorijski institut Jugoslovenske narodne armije, 1959. (cyrillic)
- Peruničić, Branko. *Svedočanstvo o Kosovu 1901–1913*. Beograd: Naučna knjiga, 1988. (cyrillic)
- Rakić, Milan. *Konzulska pisma 1905–1911*. Beograd: Prosveta, 1985. (cyrillic)
- Rajović, Radošin. *Autonomija Kosova*. Beograd: Ekonomika, 1985.
- Ratković, Borislav i drugi. *Srbija i Crna Gora u balkanskim ratovima 1912–1913*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1972. (cyrillic)
- Ražnatović, Novak. *Crna Gora i Berlinski kongres*. Cetinje: Obod, 1979. (cyrillic)
- Ristić, Serafim. *Dečanski spomenici*. Beograd: Državna štamparija, 1864. (cyrillic)
- Samardžić, Radovan i drugi. *Kosovo i Metohija u srpskoj istoriji*. Beograd: Srpska književna zadruga, 1989. (cyrillic)
- *Savremenici o Kosovu i Metohiji 1852–1912*. Beograd: Srpska književna zadruga, 1986. (cyrillic)
- Svirčević, Miroslav. „Propaganda protiv Srbije za vreme Balkanskih ratova i posle njih 1912–1914“. *Letopis Matice srpske* 3/2013, 289–305. (cyrillic)
- Skendi, Stavro. *The Albanian national awakening 1878–1912*. Princeton: Princeton University Press, 1967.
- *Srbija 1878: dokumenti*, pr. M. Vojvodić. Beograd: Srpska književna zadruga, 1978. (cyrillic)
- Stanković, Đorđe. „Nikola Pašić i stvaranje albanske države“. *Iskušenja jugoslovenske historiografije*. Beograd: Rad, 1988, 225–238.
- Stanković, Todor. *Putne beleške po Staroj Srbiji 1871–1910*. Beograd, 1910. (cyrillic)

- Stojančević, Vladimir i drugi. *Istorija srpskog naroda*, knj. 5: Od prvog ustanka do Berlinskog kongresa: 1804–1878, tom. 1. Beograd: Srpska književna zadruga, 1994. (cyrillic)
- Stojančević, Vladimir. *Istorijska prošlost Srba u Metohiji: od kraja XVIII veka do srpsko-turskih ratova 1876–1877*. Vlasotince: Loza, 2008. (cyrillic)
- Stojančević, Vladimir. *Srbija 1914–1918 – sećanje na vreme bola i ponosa*. Beograd: Svetlost sveta, 2006. (cyrillic)
- Stojančević, Vladimir. *Srbi i Arbanasi 1804–1912*. Novi Sad: Prometej, 1994. (cyrillic)
- Stuli, Bernard. „Albansko pitanje (1875–1882)“. *Rad JAZU* 318/1959. 287–391.
- Šepić, Dragovan. *Italija, saveznici i jugoslovensko pitanje 1914–1918*. Zagreb: Školska knjiga, 1970.
- Terzić, Slavenko i drugi. *Odgovor na knjigu Noela Malkolma*. Beograd: Istorijski institut SANU, 2000. (cyrillic)
- Toleva, Teodora. *Uticao Austrougarske imperije na stvaranje albanske nacije 1896–1908*. Beograd: „Filip Višnjić“, Institut za evropske studije, 2018. (cyrillic)
- Urošević, Atanasije. *Novobrdaska Kriva Reka: antropogeografska ispitivanja*. Priština: Narodna i univerzitetska biblioteka „Ivo Andrić“, 2009. (cyrillic)
- Vickers, Miranda, James Pettifer. *Albanija. Od anarhije do balkanskog identiteta*. Beograd: Nea, 1998.
- Virijević, Vladan. „Đakovica u jesen 1915. godine – etapna tačka odstupanja srpske vojske“. *Kulturno nasleđe Kosova i Metohije – naučno viđenje ishodišta, razvoja, značaja i čuvanja*, ur. Čedomir Rebić, 121–129. Leposavić: Institut za srpsku kulturu, 2010. (cyrillic)
- Vojvodić, Mihajlo. „Berlinski kongres i Prizrenska liga“. *Istorijski glasnik* 1–2/1989, 1–20. (cyrillic)
- Vojvodić, Mihajlo. „Razgraničenje Srbije i Crne Gore sa Albanijom 1912–1913“. *Istorijski časopis* XXXVI/1989, 149–161. (cyrillic)
- Živanović, Milan. „O evakuaciji srpske vojske i njenoj reorganizaciji na Krfu (1915–1917) prema francuskim izvorima“. *Istorijski časopis* XIV–XV/1963, 231–307. (cyrillic)

Summary

Božica Slavković Mirić

Serbian-Albanian Relations in the Albanian Textbook for Eighth Grade in Kosovo and Metohija

ABSTRACT: The paper analyzes the Albanian history textbook for 8th grade, used in Kosovo and Metohija. Emphasis is placed on several questions. These are: the creation of an Albanian state, the Prizren League, the Peć League, the Balkan Wars and the World War I.

KEY WORDS: Albania, History, Kosovo and Metohija, Prizren League, Serbia

Serbian-Albanian relations in Kosovo and Metohija are very complex with problems that have been present for centuries. A historical and scientific dialogue could be one of the possible solutions to the Kosovo issue. Albanian 8th grade history textbook used in Kosovo and Metohija, emphasizing “Albanian areas from Kosovo to Čamerija,” distorting or silencing certain historical facts and making artificial Albanian statehood in Kosovo and Metohija, is not a good step, neither objective nor scientific, on that difficult path, but aims to legitimize the current situation in Kosovo and Metohija.